

Warszawa, 12-05-2022 r.

**BIURO
RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH
Krajowy Mechanizm Prewencji**

KMP.570.1.2022.JJ

**Raport Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur z wizytacji Pomieszczeń dla
Osób Zatrzymanych Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej**

1. Wprowadzenie

Na podstawie art. 19 Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192, dalej jako: OPCAT) oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 28 lutego – 4 marca 2022 r. przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji Tortur w składzie: Przemysław Kazimirski – dyrektor KMPT, dr Justyna Józwiak oraz Magdalena Dziedzic przeprowadzili wizytację Pomieszczeń dla Osób Zatrzymanych Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej mieszczących się w Sanoku, Krościenku i Budomierzu.

Celem wizytacji było zbadanie sposobu traktowania zatrzymanych przebywających w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych, warunków ich detencji oraz przygotowania placówek do działania w sytuacji zwiększonego napływu cudzoziemców w związku z wojną rosyjsko – ukraińską, w celu wzmocnienia ochrony osób pozbawionych wolności

przed ryzykiem tortur i innych form okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania albo karania.

W trakcie wizytacji przedstawiciele KMPT: odbyli wstępne rozmowy z Komendantami poszczególnych Placówek Straży Granicznej oraz innymi pracownikami pełniącymi służbę w tych dniach, dokonali oglądu pomieszczeń, a także przeanalizowali dokumentację. W wizytowanych Pomieszczeniach dla Osób Zatrzymanych Straży Granicznej (dalej: PdOZ SG, pomieszczenia) w trakcie wizytacji nie przebywały żadne osoby zatrzymane.

Niniejszy raport wskazuje jedynie na obszary wymagające ulepszeń, istotnych z punktu prewencji tortur i innych form okrutnego, nieludzkiego i poniżającego traktowania albo karania.

2. Zakaz represji

Na podstawie art. 21 ust. 1 OPCAT żadna osoba (np. zatrzymany, funkcjonariusz Straży Granicznej, inna osoba) lub organizacja, która przekazała KMPT informacje nie może ponieść jakiegokolwiek sankcji lub uszczerbku z tego tytułu, niezależnie czy udzieliła informacji prawdziwej, czy fałszywej. Wskazany przepis OPCAT stanowi bowiem, że „żadna władza lub funkcjonariusz nie nakaże, nie zastosuje, nie pozwoli ani nie dopuści do stosowania jakiegokolwiek sankcji przeciwko jakiegokolwiek osobie lub organizacji, za przekazanie krajowemu mechanizmowi prewencji jakiegokolwiek informacji, prawdziwej bądź fałszywej, i żadna taka osoba lub organizacja nie poniesie żadnego uszczerbku w jakikolwiek inny sposób”.

3. Charakterystyka jednostek

PDOZ SG Sanoku przeznaczony jest dla 6 osób. W jego skład wchodzi 3 dwuosobowe pokoje. W 2022 r. w PdOZ zatrzymanych było 7 osób, zaś w roku ubiegłym 15.

PDOZ SG w Krościenku posiada 10 miejsc. Wyznaczono do tego celu 2 pokoje trzyosobowe i 1 pokój czteroosobowy. W 2022 r. w pomieszczeniu przebywało 3 zatrzymanych, natomiast w 2021 r. – 76 zatrzymanych.

PdOZ SG w Budomierzu o pojemności 16 osób posiada 4 pokoje czteroosobowe. W 2022 r. odnotowano łącznie 3 osoby zatrzymane i osadzone w pomieszczeniach, zaś w 2021 r. – 22.

W analizowanym okresie nie odnotowano w wizytowanych PdOZ SG zdarzeń nadzwyczajnych. Z analizy protokołów zatrzymanych wynika, że tylko raz zastosowano w tym czasie środki przymusu bezpośredniego – kajdanki zapięte z tyłu (podczas zatrzymania).

4. Obszary wymagające poprawy

4.1. Prawo do informacji w zrozumiałym języku

Wszyscy zatrzymani mają prawo i potrzebę otrzymania zrozumiałych i aktualnych informacji o istotnych dla nich kwestiach – przysługujących im prawach, obowiązujących procedurach, sposobie składania skarg. Dostęp do takich informacji zwiększa poczucie bezpieczeństwa, pozwala zatrzymanym odgrywać aktywną rolę w zabezpieczaniu własnych praw, ułatwia dostęp do mechanizmów skargowych, przez co pełni rolę prewencyjną w zapobieganiu przemocy. Szczególnie istotna jest tutaj sytuacja cudzoziemców, którzy najczęściej nie znają języka polskiego oraz prawa i procedur obowiązujących w Polsce. Zarówno w momencie przyjęcia i tak często jak jest to potrzebne również później, wszyscy zatrzymani oraz więźniowie powinni być informowani pisemnie i ustnie w języku, który rozumieją o przepisach, regulujących sytuację, w której się znaleźli oraz o ich prawach i obowiązkach.

W ocenie przedstawicieli KMPT, w niektórych placówkach Bieszczadzkiego Oddziału SG wzmocnienia wymaga postępowanie z zatrzymanymi, którzy nie znają języka polskiego. Analiza protokołów zatrzymań wykazała, że tylko w PdOZ SG w Sanoku obecny był tłumacz (każdy z analizowanych protokołów zawierał krótką informację:

„Przetłumaczono na język...” oraz podpis tłumacza). Natomiast większość protokołów zatrzymań, poddanych analizie w PSG w Krościenku i Budomierzu, nie była wypełniana z udziałem tłumacza. Niektórzy zatrzymani odmawiali złożenia podpisu w protokołach. W wielu znajduje się informacja, zapisana przez funkcjonariuszy, że zatrzymany oświadczył w języku angielskim, iż: „... nie potrzebuje na etapie zatrzymania tłumacza, nie składa zażalenia na fakt zatrzymania, nie żąda kontaktu z adwokatem, nie żąda powiadomienia osoby najbliższej, nie żąda kontaktu z przedstawicielem dyplomatycznym”. Pośród tych zatrzymanych przeważali obywatele Turcji i Ukrainy. W większości przypadków zatrzymani otrzymywali w ich języku ojczystym pouczenie o uprawnieniach osoby zatrzymanej. W jednym z analizowanych przypadków było ono w języku polskim (dotyczyło obywatela Turcji), zaś w innym przypadku zatrzymany otrzymał takie pouczenie dopiero następnego dnia po zatrzymaniu (o godz. 14.30). W każdym z wizytowanych PdOZ SG przedkładano cudzoziemcom do podpisu kwity depozytowe zawierające spis ich wszystkich rzeczy pozostawionych w depozycie (w tym biżuteria, pieniądze, telefony), bez obecności tłumacza. Sam formularz został wypełniony w języku polskim.

W przypadku postępowania z zatrzymanymi będącymi cudzoziemcami KMPT każdorazowo zaleca, aby postępować według następujących zasad: za każdym razem informować zatrzymanego o jego prawach i obowiązkach, w języku dla niego zrozumiałym oraz odnotowywać w dokumentacji: w jakim języku zostały wykonane obowiązki informacyjne i kto brał udział w czynnościach z udziałem zatrzymanego (np. tłumacz), dokonywać tłumaczenia wszelkich istotnych dla zatrzymanego dokumentów (np. oświadczeń, decyzji, kwitów depozytowych) na język dla niego zrozumiały (zwłaszcza gdy dokumenty te rodzą dla zatrzymanego określone skutki i musi on poświadczyć pisemnie fakt zapoznania się z nimi), korzystać z pomocy tłumacza, zwłaszcza w trakcie rozmowy wstępnej i świadczenia medycznego, gdzie zatrzymany może zgłosić o chorobach, na które cierpi lub o stosowaniu wobec niego przemocy.

4.2. Protokoły zatrzymania

Wizytujący poddali analizie 19 protokołów zatrzymań, które miały miejsce w 2021 i 2022 r. pod kątem rzetelności ich wypełnienia. Przedstawiciele KMPT odnotowali, iż w wielu przypadkach brakowało informacji, jakim językiem posługuje się zatrzymany i czy w związku z tym istnieje bariera językowa, co z kolei ma wpływ na powiadomienie go o istotnych sprawach w języku dla niego zrozumiałym. W dwóch protokołach nie było także zaznaczone, czy zatrzymany był (lub nie) badany przez lekarza.

W związku z powyższym, KMPT przypomina, że informacje zawarte w protokole zatrzymania stanowią podstawę określonych obowiązków spoczywających na funkcjonariuszach, dlatego też muszą być one rzetelne.

4.3. Szkolenia personelu

Z informacji uzyskanych podczas wizytacji wynika, że funkcjonariusze wyznaczeni do pełnienia służby w PdOZ SG przeszli szkolenia dotyczące specyfiki pracy w tego typu placówkach.

KMPT każdorazowo rekomenduje, by do programów szkoleniowych funkcjonariuszy i pracowników cywilnych włączyć zagadnienia związane z: międzynarodowymi standardami praw człowieka i prewencji tortur (w tym standardami i zaleceniami SPT i CPT), komunikacją interpersonalną i deeskalacją napięcia w sytuacjach konfliktowych, sposobami radzenia sobie ze stresem, praktycznym wykorzystywaniem Protokołu Stambulskiego, pracy z traumą i ofiarami przemocy.

SPT wskazuje, że szkolenie personelu jest mechanizmem zapobiegania torturom. Z tego też względu powinno ono obejmować funkcjonariuszy na wszystkich poziomach, mieć charakter prewencyjny i być ukierunkowane na ochronę praw człowieka oraz

zapobieganie torturom i innemu okrutnemu, niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu¹.

Z kolei CPT podkreśla znaczenie komunikacji interpersonalnej i rozwoju odpowiednich relacji na linii funkcjonariusz – osadzony/zatrzymany. W ocenie CPT posiadanie odpowiednich umiejętności w tym zakresie może doprowadzić do zmniejszenia napięć w placówce, rozładowania sytuacji, które mogłyby przekształcić się w przemoc oraz zwiększenia kontroli i bezpieczeństwa. W rezultacie praca personelu może być znacznie bardziej satysfakcjonująca².

4.4. Warunki bytowe

Delegacja KMPT oceniła warunki panujące w PdOZ-ach jako dobre. Pomieszczenia w PdOZ SG w Krościenku i Budomierzu były odnowione, wszystkie posiadały odpowiednie wyposażenie oraz sygnalizację przyzywową i monitoring.

Na terenie wizytowanych PdOZ SG wyznaczono także łazienki oddzielne dla kobiet i mężczyzn. Uwagę wizytujących zwrócił fakt, że pomieszczenia te były podpisane w języku polskim (np. „wc damski/męski” lub „wc zatrzymanych damski/męski”), co dla zatrzymanych nie znających tego języka jest zupełnie niezrozumiałe. Bardziej czytelne wydaje się użycie graficznych symboli toalet, zaproponowanych przez Międzynarodową Organizację Normalizacyjną (ISO) w celu ujednoczenia i tym samym podniesienia komfortu korzystania z tych miejsc w sferze publicznej. Można do tego celu wykorzystać np. specjalne tabliczki lub folię samoprzylepną z symbolami. Oznaczenia toalety damskiej, zgodnie z normami wyznaczonymi przez ISO, to bardzo łatwy do odczytania symbol graficzny przedstawiający postać kobiety, zaś w przypadku oznaczenia toalety męskiej - postać mężczyzny.

¹ Zob. Raport SPT z wizyty w Meksyku w 2008 r., CAT/OP/MEX/1, par. 95.

² Zob. Jedenasty Raport Generalny CPT, CPT/Inf (2001)16, par. 26; Drugi Raport Generalny, CPT/Inf (92) 3, par. 60.

4.5. Sytuacja osób z niepełnosprawnością

Pomieszczenia PdOZ SG nie są dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnością. W związku z powyższym należy wskazać, że zgodnie z przyjętą w dniu 1 sierpnia 1997 roku przez Sejm RP Kartą Praw Osób Niepełnosprawnych (M. P. z 1997 r. Nr 50, poz. 475) osoby niepełnosprawne mają prawo życia w środowisku wolnym od barier funkcjonalnych. Ponadto w dniu 6 września 2012 roku Polska ratyfikowała przyjętą w dniu 13 grudnia 2006 roku przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych Konwencję o prawach osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169) zobowiązującą do umożliwienia osobom niepełnosprawnym niezależnego życia i pełnego udziału we wszystkich jego sferach. Oba wymienione dokumenty mają zastosowanie również w odniesieniu do osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich osadzenia. Wobec powyższego wszelkie instytucje państwowe, winny podejmować działania ukierunkowane na urzeczywistnienie praw osób z niepełnosprawnością. Omawiając potrzebę dostosowania wszelkich miejsc pozbawienia wolności do potrzeb osób niepełnosprawnych warto także zwrócić uwagę na wyrok Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu z dnia 10 lipca 2001 r. w sprawie Price przeciwko Wielkiej Brytanii (skarga numer 33394/96). W sprawie tej Trybunał stwierdził naruszenie art. 3 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka przez osadzenie, poruszającej się na wózku inwalidzkim kobiety, w celi policyjnej zupełnie niedostosowanej do jej potrzeb. Z uwagi na warunki panujące w miejscu osadzenia skarżąca cierpiała z powodu panującego zimna, zmuszona była spać w wózku inwalidzkim, nie mogła skorzystać ze zbyt wysoko zainstalowanej toalety, a wykonanie innych czynności higienicznych wymagało od niej bardzo dużego wysiłku. Zatrzymana miała również problemy z wezwaniem pomocy z uwagi na znajdujący się poza jej zasięgiem włącznik instalacji przywoławczej. Wobec powyższego przedstawiciele KMPT zalecają uwzględnienie kwestii przystosowania PdOZ SG do potrzeb osób mających trudności w poruszaniu się przy realizacji ewentualnych inwestycji modernizacyjnych,

dzięki czemu osoby te będą mogły samodzielnie poruszać się oraz korzystać z urządzeń sanitarnych.

5. Zalecenia

Na podstawie art. 19 OPCAT Krajowy Mechanizm Prewencji Tortur zaleca Komendantowi Bieszczadzkiego Oddziału Straży Granicznej wdrożenie w podlegających placówkach następujących rekomendacji :

5.1. postępowanie z zatrzymanymi będącymi cudzoziemcami zgodnie z zasadami opisanymi w pkt. 4.1. raportu;

5.2. rzetelne wypełnianie protokołów zatrzymań;

5.3. włączenie do programów szkoleniowych dla funkcjonariuszy i pracowników cywilnych tematyki: międzynarodowych standardów praw człowieka i prewencji tortur (w tym standardów i zaleceń SPT i CPT), komunikacji interpersonalnej i deeskalacji napięcia w sytuacjach konfliktowych, sposób radzenia sobie ze stresem, praktycznym wykorzystywaniem Protokołu Stambulskiego, pracy z traumą i ofiarami przemocy;

5.4. oznaczenie toalety damskiej i męskiej za pomocą symboli łatwych do odczytania dla większości osób;

5.5. zainstalowanie udogodnień dla zatrzymanych z niepełnosprawnością w sanitariacie oraz przynajmniej w jednym pokoju przy okazji najbliższego remontu PdOZ;

Opracowała: Justyna Józwiak

Za Zespół:

Przemysław Kazimirski
Dyrektor Zespołu
/-podpisano elektronicznie/